

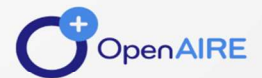

Publisher:
Fast support and result LLC

STDF

**SCIENCE TECHNOLOGY
&
DIGITAL FINANCE**

VOLUME|3 ISSUE|4
SEPTEMBER|2025

zenodo

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

<https://bestjournalup.com/index.php/stdf>

VOLUME | 3 ISSUE | 4 SEPTEMBER | 2025

ТОМ | 3 ВЫПУСК | 4 СЕНТЯБРЬ | 2025

JILD | 3 SON | 4 SENTYABR | 2025

ISSN:2992-9199

BOLA PSIXOLOGIYASI

Nuraliyeva Sora Bahodir qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali Psixologiya fakulteti Oila psixologiyasi yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada bola psixologiyasining asosiy tamoyillari va konsepsiyalari, bolaning turli yosh bosqichlaridagi ruhiy va jismoniy rivojlanish jarayonlari batafsil yoritilgan. Maqolada bolaning hissiy holati, ijtimoiy munosabatlari, shuningdek, uning atrof-muhit bilan o'zaro aloqasi psixologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Bola psixologiyasining ta'lim va tarbiya jarayonidagi roli, bolaning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda pedagogik yondashuvlarni shakllantirishdagi ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, bolaning o'z-o'zini anglash, qobiliyatlarini rivojlantirish va ijtimoiy ko'nikmalarini hosil qilishdagi psixologik omillar ham maqolada alohida ta'kidlangan.

Kalit so'zlar:

Bola psixologiyasi, rivojlanish bosqichlari, hissiy holat, ijtimoiy munosabatlar, atrof-muhit bilan o'zaro aloqa, ta'lim va tarbiya, pedagogik yondashuvlar, individual xususiyatlar, o'z-o'zini anglash, qobiliyatlarni rivojlantirish, ijtimoiy ko'nikmalar, psixologik omillar.

Email: nuraliyevasora@gmail.com

©2025. Nuraliyeva Sora

Published by Fast support and result LLC. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license

[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Kirish

Bola psixologiyasi inson hayotining eng muhim sohalaridan biri bo'lib, bolaning ruhiy va jismoniy rivojlanish jarayonlarini chuqur o'rganishga qaratilgan fan hisoblanadi. Bu soha bolaning turli yosh bosqichlaridagi o'ziga xos xususiyatlari, hissiy holati, ijtimoiy munosabatlari va atrof-muhit bilan o'zaro aloqasini psixologik nuqtai nazardan tahlil qiladi. Bola psixologiyasining asosiy tamoyillari orasida uning individual xususiyatlarini inobatga olish, rivojlanish bosqichlarini hisobga olish va ta'lim-tarbiya jarayonlarida psixologik omillarni qo'llash muhim ahamiyatga ega.

Bola psixologiyasi – bu inson psixikasining ilk bosqichlarini, ya'ni bolaning ruhiy, hissiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishini o'rganadigan psixologiyaning alohida sohasi. U bolaning turli yosh davrlarida yuz beradigan psixologik jarayonlar, xatti-harakatlar, hissiyotlar va o'zaro munosabatlarni kompleks tarzda tahlil qiladi. Bola psixologiyasi insonning hayot yo'lidagi dastlabki bosqichlarini o'rganish orqali shaxsning kelajakdagi ruhiy holati va ijtimoiy moslashuviga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashga xizmat qiladi.

Bola psixologiyasining paydo bo'lishi XIX asr oxiri va XX asr boshlarida psixologiya fanining rivojlanishi bilan bog'liq. Ushbu davrda bolaning ruhiy rivojlanishini alohida o'rganish zarurati paydo bo'ldi, chunki ilgari psixologiya faqat kattalar xatti-harakatlarini tahlil qilardi. Shuningdek, pedagogika, tibbiyot va ijtimoiy fanlarda bolaning psixologik xususiyatlarini tushunish ehtiyoji ortdi. Psixoanalitik nazariyalar, ayniqsa Z. Freyding ishlari bolaning

ichki ruhiy dunyosini o'rganishga katta ta'sir ko'rsatdi. So'nggi yillarda esa bolalar psixologiyasida kognitiv, ijtimoiy va rivojlanish psixologiyasi yo'nalishlari yanada rivojlandi.

Bolaning ruhiy rivojlanishi uning jismoniy o'sishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har bir yosh davrida o'ziga xos psixologik xususiyatlar namoyon bo'ladi. Masalan, homilalik davridan boshlab bolaning miyada sezilarli o'zgarishlar yuz beradi, yangi tug'ilgan chaqaloqda esa hissiy holatning shakllanishi va jismoniy faollikning boshlanishi kuzatiladi.

Asosiy qism

Bolalikning dastlabki bosqichlarida, ya'ni 1-3 yosh oralig'ida, bolaning hissiy dunyosi juda nozik va o'zgaruvchan bo'lib, uning ijtimoiy munosabatlari ko'proq ota-ona va yaqinlar bilan bog'liq bo'ladi. O'rta bolalik davrida (3-7 yosh) esa bola atrof-muhit bilan faolroq o'zaro aloqaga kirishadi, do'stlari bilan munosabatlari rivojlanadi va o'zining ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiradi. O'smirlik davrida esa bolaning o'z-o'zini anglash qobiliyati sezilarli darajada ortadi, shaxsiy identifikatsiya jarayoni boshlanadi va jismoniy o'zgarishlar bilan birga ruhiy holatda ham muhim o'zgarishlar yuz beradi.

Jan Piaget — bola psixologiyasining eng nufuzli olimlaridan biri hisoblanadi. U bolalarning kognitiv (bilim olish) rivojlanish bosqichlarini tadqiq qilgan. Piagetning nazariyasiga ko'ra, bolaning fikrlash jarayoni yoshga qarab bosqichma-bosqich rivojlanadi va har bir bosqichda bola dunyoni yangi usulda tushunadi. U to'rt asosiy rivojlanish bosqichlarini ajratadi: sensomotor

bosqichi (0-2 yosh), preoperatsion bosqich (2-7 yosh), konkret operatsion bosqich (7-11 yosh), formal operatsion bosqich (11 yoshdan katta). Piagetning ishlari bolalar ta'limi va tarbiyasida keng qo'llaniladi.

Vigotskiy—ijtimoiy rivojlanish nazariyasining asoschisi hisoblanadi. U bolaning psixologik rivojlanishi atrof-muhit va ijtimoiy munosabatlarga qanchalik bog'liq ekanligini ko'rsatgan. Vygotskiy "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasini ilgari surdi, bu bolaning mustaqil bajara olmaydigan, lekin kattalar yoki tengdoshlar yordamida bajarishi mumkin bo'lgan faoliyat sohasidir. Uning nazariyasi pedagogik yondashuvlarda bolaning o'rganish jarayonini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Freyd—psixoanalitik nazariyaning asoschisi bo'lib, bolaning ruhiy rivojlanishida ichki instinktlar, impulslarga e'tibor qaratgan. U bolaning psixoseksual rivojlanish bosqichlarini belgilagan, har bir bosqich bolaning keyingi shaxsiyati va xulqiga ta'sir qiladi, degan fikrni ilgari surgan. Freyding nazariyasi bolalarning psixologik muammolarini tushunishda va terapiyada qo'llanadi.

Erikson—psixososial rivojlanish nazariyasini ishlab chiqqan. U inson hayotini yosh bosqichlariga bo'lib, har bir bosqichda yuzaga keladigan muhim ijtimoiy va ruhiy vazifalarni aniqlagan. Bolalar rivojlanishidagi asosiy bosqichlarni belgilab, har bir bosqichda bolaning o'ziga xos muammolari va muvaffaqiyatlari bo'lishini ta'kidlagan. Uning ishlari psixologiya, pedagogika va ijtimoiy ishda keng qo'llaniladi.

Bolaning hissiy holati uning ruhiy rivojlanishining asosiy omillaridan biri bo'lib, bu jarayon bolaning o'zini va

atrofdagilarni anglashiga, stress va qiyinchiliklarga moslashishiga yordam beradi. Ijtimoiy munosabatlar esa bolaning shaxsiyati shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oilaviy muhit, do'stlar bilan aloqalar, maktab va keng ijtimoiy muhiting ta'siri bolaning o'zini tutish, his-tuyg'ularini boshqarish va ijtimoiy qoidalarga rioya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, atrof-muhit bilan o'zaro aloqa bolaning ruhiy holatini, qobiliyatlarini va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda muhim psixologik omil hisoblanadi. Ijtimoiy-madaniy muhitning o'rni, o'yin va o'rganish jarayonlari bolaning psixikasini boyitadi va uning rivojlanishiga yordam beradi.

Bola psixologiyasining ta'lim va tarbiya jarayonidagi roli ham katta ahamiyatga ega. Pedagogik yondashuvlar bolaning individual xususiyatlarini, uning qobiliyatlari va hissiy holatini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi zarur. Ta'lim jarayonida psixologik bilimlardan foydalanish bolaning o'ziga xos rivojlanishiga moslashtirilgan metodlarni tanlashga imkon beradi. Shuningdek, tarbiya jarayonida bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish, uning o'z-o'zini anglash va qobiliyatlarini shakllantirish muhim vazifa sifatida ko'riladi.

O'z-o'zini anglash jarayoni bolaning psixologik rivojlanishida markaziy o'rin tutadi. Bola o'z imkoniyatlarini, his-tuyg'ularini va qobiliyatlarini anglagan sari, uning shaxsiyati yanada mustahkamlanadi va rivojlanadi. Bu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshadi va har bir yosh davrida o'ziga xos xususiyatlarga ega. Qobiliyatlarni rivojlantirish esa pedagogik va psixologik usullar

yordamida amalga oshiriladi, bunda bolaning qiziqishlari, iqtidorlari va individual xususiyatlari hisobga olinadi. Shu bilan birga, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish bolaning jamiyatda muvaffaqiyatli moslashuvi uchun zarur bo'lib, bu ko'nikmalar o'yin, muloqot va ijtimoiy faoliyat orqali mustahkamlanadi.

Bola psixologiyasini o'rganishning afzalliklari

➤ **Bolani yaxshiroq tushunish:** Bola psixologiyasini bilish ota-ona, o'qituvchi va mutaxassislariga bolaning xulq-atvori, hissiy holati va ijtimoiy munosabatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Bu esa bolaning ehtiyojlariga mos ravishda munosabat bildirish va yordam ko'rsatishni osonlashtiradi.

➤ **Shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash:** Bola psixologiyasi orqali bolaning individual rivojlanish xususiyatlari aniqlanadi va unga mos ta'lim-tarbiya usullari ishlab chiqiladi. Bu bolaga o'z qobiliyatlarini maksimal darajada ochish va rivojlantirish imkonini beradi.

➤ **Ta'lim va tarbiyani samarali tashkil etish:** Pedagoglar bola psixologiyasidan foydalangan holda dars jarayonini bolaning yoshiga va qobiliyatiga moslashtirishi mumkin. Bu ta'lim sifatini oshiradi va bolalarni o'rganishga qiziqtiradi.

➤ **Psixologik muammolarni oldini olish:** Bola psixologiyasining bilimlari yordamida bolaning ruhiy salomatligida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar erta bosqichda aniqlanib, ularni oldini olish yoki bartaraf etish uchun choralar ko'riladi.

➤ **Ijtimoiy moslashuvni yaxshilash:** Bola psixologiyasi bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish,

boshqalar bilan muloqot qilish va jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

➤ **O'z-o'zini anglashni rivojlantirish:** Bolani psixologik jihatdan to'g'ri qo'llab-quvvatlash uning o'zini anglashiga, shaxs sifatida shakllanishiga ko'maklashadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bola psixologiyasi inson hayotidagi eng muhim va murakkab rivojlanish jarayonlarini o'rganadigan fan bo'lib, bolaning ruhiy, hissiy, ijtimoiy va jismoniy tomonlarini kompleks tarzda tahlil qiladi. Bola psixologiyasining asosiy tamoyillari bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, yoshga mos rivojlanish bosqichlarini e'tiborga olish va atrof-muhit bilan o'zaro aloqani tahlil qilishdan iborat. Ushbu sohaning rivojlanishi va mashhur olimlarning ishlari bolaning o'z-o'zini anglash, qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda psixologik omillarning ahamiyatini yanada yoritib berdi.

Bola psixologiyasini chuqur o'rganish ta'lim va tarbiya jarayonlarini samarali tashkil etishga, bolaning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlashga va uning shaxs sifatida to'liq rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, ota-ona, pedagog va mutaxassislar uchun bola psixologiyasi bilimlari bilan tanishish va ulardan foydalanish muhimdir. Natijada, bolalar kelajakda jamiyatga moslashgan, o'z qobiliyatlari va hissiyotlarini boshqarishga qodir shaxslar bo'lib yetishadi.

Bola psixologiyasi bolaning rivojlanishining barcha jihatlarini kompleks tarzda o'rganish va tushunishga yordam beruvchi fan bo'lib, uning asosiy tamoyillari va

konsepsiyalari ta'lim va tarbiya jarayonlarida samarali pedagogik yondashuvlarni shakllantirishga imkon yaratadi. Bola psixologiyasi bolaning hissiy, ijtimoiy va kognitiv rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, har bir yosh davrida uning o'z-o'zini anglashini va qobiliyatlarini to'g'ri rivojlantirish uchun poydevor bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология М.: 2001.
2. Davletshin M.G. va boshqalar "Yosh davrlar va pedagogik psixologiya".T.: TDPU 2004.
3. Dusrmixamedova Sh.A., Nishanova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh.T., Alimbaeva Sh.T. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya.- T.; Pal vatexnologiyamarkazining bosmoxsnasi.-2013. -344 b.
4. Кайл Р. Детская психология; Тайны психики ребенка. -СПб.: прайм -ЕВРОЗНАК.2002.-416с.
5. Лесгафт П.Ф. "Во:растная и педагогическая психология" М.: 1991
6. Немов Р.С. Психология.-М.: ВЛАДОС. Кн.2. Психология образования, 2003. -(508 с.
7. Nishonova Z.T., Jalilova G.K. "Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi". T.: 2005
8. Соколова У.Э. "Психология развития человека" М.:2001
9. Шаграева О.А. Детская психология.: Теоретический и фактический курс. --М.: ВЛАДОС. 2001.-368 с.
10. Goziev E.G "Ontogenez psixologiyasi". T.: Ношир. 2010
11. Юнона Н.И. "Психологическая готовность ребенка к обучению в школе" М.:2003

12. Kamolov D. ETHICS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: EXPLORING THE MORAL AND SOCIAL IMPLICATIONS OF AI IN CONTEMPORARY SOCIETY //SGS-Engineering & Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 02.

13. Kamolov D. R. O. G. L. O'zbekistonda demokratiya va axloqning zamonaviy muammolari va yechimlari //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. NUU Conference 2. – С. 348-352.

14. Kamolov D. GLOBALIZATION PHENOMENON AND GLOBALISM //Journal of Contemporary World Studies. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 4-9.

15. Kamolov D. Athenian democracy: individual and collective freedom //Semantic Scholar. – 2021.

16. Kamolov D. Davlat boshqaruvida oid axloqiy qarashlar //Адабиёт учқунлари. – 2021.

17. Kamolov D. ON THE WAY TO THE DIGITAL EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN. – 2023.

18. Dostonbek K. SPIRITUAL AND MORAL ENVIRONMENT OF SOCIETY //Social science and innovation. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 128-133.